

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра економіки та соціальних дисциплін

ПОГОДЖЕНО:

Начальник кафедри,
доктор економічних наук, професор
Гончаренко О.Г.

«___»_____2019 р.

СИЛАБУС

**навчального курсу «Філософія»
спеціальність 081 «Право»
форма навчання: денна**

РОЗРОБНИК:

професор кафедри,
доктор філософських наук, професор
Доній Н.Є. _____

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри економіки та
соціальних дисциплін

Протокол № __ від «__»_____2019 р.

Кредити та кількість
годин:

4 кредити ECTS; години: 30 лекційних, 30
семінарських та 60 самостійна робота.

Чернігів - 2019

Анотація курсу

Основним завданням філософії є розгляд ідей, які мають ключове значення для нашого мислення і життя. Однак цінність багатьох ключових концепцій часто прихована від нас. Філософія робить невидиме видимим. Вона пропонує методи, які допомагають нам краще зрозуміти, що для нас найважливіше. Крім того, вивчення філософії має специфічну здатність дозволити студенту самовідкривати себе унікальним інтегрованим і послідовним чином. Її мабуть краще за все це демонструє фраза, яку багато разів повторював Роберт Рубін, міністр фінансів при президенті США Біллі Клінтоні: «Я пройшов один курс філософії в коледжі, і це зробило мене кращим економістом».

Курс філософії більше про мислення, ніж про висвітлення або запам'ятовування безлічі фактів. Основна увага приділяється питанням, яких безліч і які так чи інакше ми намагаємось не залишити без відповідей: «Що значить бути?», «Чи є у житті сенс?», «Чи можуть машини мислити?», «Що таке свідомість?», «Чи є у людей вільна воля?», «Чи є реальний світ, або все це плід моєї уяви?», «Чи є у нас вільна воля, або наш мозок просто механічно реагує на подразники? Що, якщо взагалі можна так говорити, відрізняє правильне від неправильного?».

За своєї метою і форматом цей курс – швидше за запрошення до філософії, ніж сукупність догм і аксіом. Представлені в курсі положення прагнуть намітити територію або закласти основу для більш детального розмірковування в подальшому. Курс також націлений на розвиток навичок, які необхідні для успіху при вивченні будь-якої іншої дисципліни.

Враховуючи прагнення українців бути європейцями також підкреслимо, що запропонована програма курсу Філософії безпосередньо відповідає формальним вимогам європейських шкіл і природно вписується в усі ключові компетенції, затверджені в 2006 році Європейською Радою та Європейським парламентом в акті Європейської кваліфікаційної рамки (ЄКР) для навчання впродовж усього життя¹. Ви – не тільки громадяни України, а й громадяни Європи та світу. Ви маєте потребу в ряді компетенцій, якщо хочете вирішувати проблеми швидко мінливого світу. У ЄКР визначено вісім ключових компетенцій, які необхідні всім людям для особистої реалізації та розвитку, для активної громадянської позиції, для соціальної інтеграції та для працевлаштування:

- 1) спілкування на рідній мові;
- 2) спілкування на іноземних мовах;
- 3) математична компетентність і основні компетенції в науці й техніці;
- 4) цифрова компетенція;
- 5) вчитися вчитися;
- 6) соціальні та громадянські компетенції;

¹ Европейская квалификационная рамка для обучения в течении всей жизни (EQF). Люсембург, Офис официальных публикаций Европейского сообщества, 2008, 26 с.

7) ініціативність та підприємливість;

8) культурна обізнаність та культурне виявлення.

Що ж з цих компетенцій філософія дозволить вам набути?

По-перше, щодо знань. Ви будете збагачувати словниковий запас, опановуючи ключові поняття філософії, які вже перейшли в повсякденну мову. Філософія, з її великими традиціями європейської думки, дозволить зрозуміти силу ідей, які були сформульовані, відстояні та розвивалися протягом всієї історії предмета.

По-друге, щодо навичок. Чіткість, яка характеризує філософські міркування, вимагає від особи, яка навчається, розвитку міждисциплінарних компетенцій, корисних як для її особистого, так і для професійного життя. Ви будете розвивати свої вміння слухати, робити нотатки і активно обговорювати. Крім того, навички читання будуть розвиватися через виконання завдання щодо розшифровки часто складних оригінальних текстів авторів і відігравати важливу роль у навчанні правильного написання формальних, структурованих авторських філософських есе у відповідь.

По-третє, з точки зору ставлення. Ваше знайомство з філософськими методами та ідеалами вимагає і розширює певні ключові якості, зокрема: відкритість, розуміння, допитливість, вміння змінювати перспективу, критичне мислення і терпимість/толерантність.

Взагалі, головна мета ЄКР спрямована на те, щоб освічена людина могла справлятися зі змінами в суспільстві, й саме це повністю відповідає загальній меті філософії, оскільки в них обох присутня зацікавленість в повноті розвитку людини. Зміст, цілі навчання і дидактичний підхід філософії спрямовані на розвиток соціальних та громадянських навичок, навичок спілкування, культурне самовираження, логічних і наукових міркувань.

Мабуть ви вже переконалися, що навик спілкування має вирішальне значення в житті. Філософія, поділяючи таке переконання, буде пред'являти значні вимоги до вміння особи читати і розуміти ідеї тексту і до вміння слухати виступаючого/оратора в дискусії. Фактично, протягом усього курсу ці навички висловлювати свою думку в усній або письмовій формі, використовуючи положення наукових концепцій, отримані з послідовної аргументацією, розвиваються, оскільки вам необхідно буде надавати чіткі відповіді в аргументах своїх есе.

Використання ресурсів інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) стало незамінним для сучасного курсу філософії. ІКТ пропонує вам ключовий, універсальний і практичний інструмент для досліджень, для написання і обміну. Використання ІКТ також дає можливість осмислити їх переваги і небезпеки.

Вчитися вчитися – це ще одна навичка, яку дає філософія як дисципліна. Дослідження відкритих питань філософії має привчити вас до досліджень, співпраці і сприятиме розвитку критичного підходу до інформації. Це дозволить їм сформулювати чи закріпити такі риси характеру, як стійкість, автономність, відкритість і незалежність.

Вся програма курсу філософії, завдяки своїм методам і конкретному змісту, також сприяє розвитку ключових соціальних і громадянських навичок. Мистецтво вільного обговорення грає фундаментальну роль у всіх демократичних суспільствах. Розвиток здатності особи формулювати власні думки рефлексивно, як усно, так і письмово, має підготувати до інтеграції в суспільство як громадян з інтелектуальної та моральної автономією.

Філософія робить упор на встановленні зв'язків між ідеями і сучасним світом, а також наголошує на необхідності міжкультурного порозуміння. Центральним в цьому завданні є заклик філософії проявити достатньо сміливості, щоб вийти за межі свого Я, протистояти чужим ідеям, прийняти множинність поглядів і взяти активну участь у громадських дебатах у дусі відкритості та довіри. Філософія пропонує вам бути вільними і прийняти на себе відповідальність як громадянина. Вона дасть можливість розвивати свою індивідуальність, навчить незалежності духу і мужності, творчості та вирішення проблем, участь і здатність переконувати.

Нарешті, чутливість і культурне самовираження як компетенція курсу філософії прямо передбачає, що при побудові особистої думки ви маєте можливість використовувати всі свої академічні та загальні знання, спираючись на власну особисту культуру. Це включає в себе читання, обізнаність про фільми, засоби масової інформації, соціокультурний досвід, подорожі й будь-які інші особисті моменти і роздуми.

Мета курсу

Метою навчальної дисципліни було визначено: отримання знання і розуміння філософії як особливої форми пізнання шляхом розгляду деяких важливих філософських питань і підходів до проблем; практикування і розширення власних здібностей конструювати, розвивати і підтримувати чіткі та послідовні аргументи; набуття навички розуміння, інтерпретації, аналізу та оцінки, які сприяють розвитку незалежного мислення, заснованого на критичному аналізі доказів і раціональної аргументації. Ці навички будуть застосовні при вивченні інших академічних предметів і при міркуванні про інших важливих аспектах людського досвіду.

Виходячи з вищевказаних цілей після вивчення дисципліни ви будете в змозі: визначити / описати основні проблеми, підняті філософами; впевнено займатися структурованими питаннями; виявити філософські, екзистенційні та етичні проблеми певних тем та розумітися на їх постійній актуальності; демонструвати достатні знання щодо цитат та думок філософів чи видатних діячів і займати критичну позицію там, де це необхідно.

Організація навчання

Тематичний план

№ теми	Назви тем	Кількість годин				
		всього	у тому числі			
			лекція	семінар	практичне	самостійна робота
	1	2	3	4	5	6
Розділ 1. СУТНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ ГЕНЕЗА						
1	Філософія, коло її проблем та роль у суспільстві	4	2	2		-
2	Історія світової філософії	11	6	4		1
3	Сучасна світова філософія: основні течії та напрямки	5	2	2		1
4	Філософська думка України	10	4	4		2
Разом за розділом 1		30	14	12		4
Розділ 2. ОНТОЛОГІЯ. ДІАЛЕКТИКА. ГНОСЕОЛОГІЯ.						
5	Філософський зміст проблеми буття	10	2	2		6
6	Діалектика як вчення про загальний розвиток та взаємозв'язок	10	2	2		6
7	Філософська сутність і структура пізнання	10	2	2		6
Разом за розділом 2		30	6	6		18
Розділ 3. ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ПРАВО						
8	Філософська антропологія	14	2	4		9
9	Осмислення суспільства у філософії	16	4	4		8
Разом за розділом 3		30	6	8		16
Розділ 3. КУЛЬТУРА І МАЙБУТНЄ У ФІЛОСОФІЇ						
10	Філософські аспекти культури	14	2	2		10
11	Глобальні проблеми і прогнозування майбутнього	16	2	2		12
Разом за розділом 4		30	4	4		22
Усього годин		120	30	30		60

Завдання до семінарів та практичних занять

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості

підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА 1. ФІЛОСОФІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ (2 год.).

План

1. Філософія та її предмет. Обґрунтування необхідності вивчення філософії у вищому навчальному закладі.
2. Функції філософії. Роль філософії у системі культури.
3. Світогляд: структура, основні історичні типи та їх сутність.
4. Об'єктивні і особистісні фактори розвитку світогляду: ідеали і цінності, віра і переконання.
5. Специфіка філософського вирішення світоглядних питань.
6. Основні напрямки (розділи) філософських тем.

Рекомендована допоміжна література до теми

- 1) Библер В. С. Что есть философия? (очередное возвращение к исходному вопросу). *Вопр. философии*. 1995. № 1. С. 15-25.
- 2) Вулевич М.Р. Філософія як мудрість та її осмислення в науковій і практичній діяльності. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2005. № 2. С. 154-158.
- 3) Каплун В.Л. Зачем философия: введение в философию для студентов, специализирующихся по социальным и гуманитарным наукам. Санкт-Петербург, 2013. 200 с.
- 4) Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. Москва, 1990. 368 с.
- 5) Мареева Е. Зачем нужна философия в век Интернет? *Alma mater (Вестн. высш. шк.)*. 2002. № 5. С. 22-25.
- 6) Попович М.В. Що таке філософія? *Філософ. думка*. 2006. № 1. С. 3-7.
- 7) Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? Москва, 1991. 408 с.
- 8) Хайдеггер М. Что такое философия? *Вопр. философии*. 1993. № 8. С. 113-123.
- 9) Чернышов А. Н. Начало философии. Москва, 1982. 184 с.
- 10) Шелер М. Философское мировоззрение. *Шелер М. Избранные произведения [пер.с нем. ; научн.ред., предисл. А.В. Денежкина ; послесл. Л.В. Чухиной]*. Москва, 1994. С. 3-14.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ № 2 і № 3

Тема 2. ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇДУМКИ (4 год.).

План

Ч.1.

1. Філософська думка Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю.
2. Антична філософія:
 - а) рання грецька філософія (іонійська філософія, піфагорійський союз, елейська школа, діяльність софістів);
 - б) особливості методу Сократа;
 - в) вчення Платона про ідеї, суспільство та державу, етику;

- г) вчення Аристотеля про державу та суспільство, етику;
- д) епоха еллінізму і Римської імперії (епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, неоплатонізм).
- 3. Філософія Середніх віків: патристика, схоластика, номіналізм, реалізм.
- 4. Філософія доби Відродження.

Ч.2.

- 5. Розвиток європейської філософії у XVI-XVII ст.ст.
- 6. Філософія Просвітництва: основні характеристики та напрямки.
- 7. Німецька класична філософія:
 - а) основні ідеї філософії І. Канта: революція в гносеології, антиномії як форма діалектики, поняття категоричного імперативу.
 - б) філософська система та діалектичний метод Г. Гегеля;
 - в) антропологічний матеріалізм та атеїзм Л. Фейєрбаха;
 - г) суб'єктивний ідеалізм Й. Фіхте.
- 8. Філософія марксизму: погляд на історію, людину та суспільство.

Рекомендована допоміжна література

- 1) Гулыга А.В. Немецкая классическая философия. Москва, 1986. С. 3-19.
- 2) Кисиль В.Я., Рибери В.В. Галерея античных философов: В 2 т. Т.1. Москва, 2002. С. 14-19.
- 3) Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії: навч. посіб. Львів, 2001. С. 77-82.
- 4) Коротких В.И. Система философии Гегеля как предмет историко-философского рассмотрения. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7. Философия.* 2002. № 6. С. 3-19.
- 5) Хрестоматия по истории философии: в 3-х ч. / В.А. Башкалова, В.Е. Гарпушкин, З.Р. Гафурова и др. Москва, 2001-2003. 854 с.
- 6) Хрестоматия по истории философии (западная философия от Шопенгауэра до Дерриды): учебн.пособие для вузов. Ч. 2. Отв.ред. Л.А. Микешина, ред.-орг. И.М. Кутасова. Москва, 2001. 528 с.
- 7) Чанышев А.Н. Философия Древнего мира: учебник. Москва, 2001. 702 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема 3. СУЧАСНА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ (2 год.)

План

- 1. Специфіка посткласичної моделі західної філософії.
- 2. Ірраціоналістична філософія (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, А. Бергсон).
- 3. Фрейдизм і неофрейдизм (З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг, А. Адлер та ін.).
- 4. Сучасна релігійна філософія (неотомізм, тейярдизм, персоналізм).
- 5. Позитивізм: основні етапи розвитку та їх особливості. Неопозитивізм. Прагматизм.
- 6. Герменевтика (В. Дільтей, Х.-Г. Гадамер та ін.). Феноменологія.
- 7. Екзистенціалізм як вчення про людину: віра, самотність, свобода, турбота, страх, вина, бунт, вибір, діалог як фундаментальні стани людини. Поняття межової ситуації.
- 8. Ситуація Постмодерну в філософії (Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, М. Фуко,

Ж. Батай, Ж. Делёз і Ф. Гваттари, У. Еко і ін.).

Рекомендована допоміжна література до теми

- 1) Адорно Т.В. Негативная диалектика; пер. с нем. Москва, 2003. 372 с.
- 2) Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. Москва, 1989. 607 с.
- 3) Гуссерль Э. Избранные работы / Сост. В.А. Куренной. Москва, 2005. 464 с.
- 4) Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.ru/book/gusserl_e/krizis_europeyskogo_chelovechestva_i_filosofiya.html. – Назва з екрану.
- 5) Джеймс В. Прагматизм; пер. П. Насади. Киев, 2000. 142 с.
- 6) Западная философия XIX века: учебник / под ред. А.Ф. Зотова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2015. 504 с.
- 7) Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. Москва, 2004. 240 с.
- 8) Мунье Э. Что такое персонализм?; пер. И. Вдовиной. Москва, 1994. 125 с.
- 9) Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології ; пер. з фр. Київ, 2001. 850 с.
- 10) Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Читанка з історії філософії. Книга VI. Зарубіжна філософія XX століття*. Київ, 1993. С. 131-138.
- 11) Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции; изд. подгот. М.Г. Ярошевский. –2-е изд., стереот. Москва, 1991. 365 с.
- 12) Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления; пер. с нем. Москва, 1993. 447 с.
- 13) Хайдеггер М. Письмо о гуманизме [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philosophy.ru/library/heideg/humanism.html>. – Назва з екрану.
- 14) Хрестоматия по истории философии (западная философия от Шопенгауэра до Дерриды): Учебн.пособие для вузов. Ч. 2 Отв.ред. Л.А. Микешина, редактор-организатор И.М. Кутасова. Москва, 2001. 528 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5 і № 6

Тема 4. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА УКРАЇНИ (4 год.)

План

Ч.1.

1. Джерела української філософської культури. Особливості української філософської парадигми.
2. Характеристика філософської думки Київської Русі. Філософсько-політичні твори мислителів Київської Русі («Слово про закон і благодать», «Руська правда», «Повість временних літ», «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Моління» Даніїла Заточника та ін.).
3. Гуманістичні та реформаторські ідеї у філософській думці України (кінець XV – початок XVII ст.).

4. Особливості філософських курсів Києво-Могилянської академії. Життєдіяльність та основні філософські ідеї Г. Сковороди.

Ч.2.

5. Університетська (академічна) філософія в Україні XIX – початку XX ст. (В. Лесевич, О. Козлов, Т. Челпанов).

6. Філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухів XIX-XX ст:

- а) український романтизм (М. Гоголь, Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров);
- б) філософія серця П. Юркевича та її вплив на російську філософську думку;
- в) соціальна філософія М. Драгоманова, І. Франка;
- г) філософські погляди В. Соловйова
- д) київська екзистенційна філософія XX ст. (М. Бердяєв, Л. Шестов, В. Зінківський);
- є) націософія Д. Донцова.

7. Розвиток філософії в Радянській Україні.

8. Новітній етап розвитку філософської думки в Україні.

Рекомендована додаткова література до теми

- 1) Валявко І.В. Стан дослідження філософських студій Дмитра Чижевського в Україні. *Філософ. думка*. 2004. № 6. С. 119-133.
- 2) Волинка Г. Дещо про філософські орієнтації Михайла Петровича Драгоманова. *Пам'ять століть: Історичний науковий та літературний журнал*. 2003. № 5. С. 30-34.
- 3) Гнатюк Я. Філософсько-науковий кордоцентризм П. Юркевича. *Людина і політика*. 2002. № 1. С. 107-114.
- 4) Горський В.С. Історія української філософії: навч. посіб. 4-е вид., доп. Київ, 2001. 374 с.
- 5) Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу [Електронний ресурс].– Режим доступу : http://mikhajlo_dragomanov_chudack_dumki_pro_ukransku_naconalnu_spravu_chastina_2.rar. – Назва з екрану.
- 6) Закідальський Т. Поняття серця в українській філософській думці. *Філософ. і соціол. думка*. 1996. № 8. С. 25-38.
- 7) Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії: навч. посіб. Львів, 2001. С. 77-82.
- 8) Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. Київ, 2005. 528 с.
- 9) Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: навч. посіб. Київ, 1999. 543 с.
- 10) Огородник І.В., Русин М.Ю. Українська філософія в іменах. Київ, 1997. 328 с.
- 11) Ткачук М. Києво-Могилянська академія і становлення академічної філософії в Україні. *Філософ. думка*. 2000. № 4. С. 37-56.

- 12) Франко І. Що таке поступ? *Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 45.* Київ, 1986. С.300-348.
- 13) Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ, 1992. С.44-45.
- 14) Шейко С., Марусич В. Духовні засади поліцентричного характеру української філософії. *Філософ. обрії. Наук.-теорет. часоп.* Вип.11. Київ, 2000. С. 38-51.
- 15) Юркевич П.Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека [Електрон.ресурс]. – Режим доступу : http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/138576/Sakral'naya_pedagogika_serdca.html. – Назва з екрану.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема 5. ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ПРОБЛЕМИ БУТТЯ (2 год.)

План

1. Філософський зміст категорії «буття» як вихідної категорії розуміння світу.
2. Формування філософського вчення про матерію. Сучасна наука про системну організацію матерії.
3. Поняття «світ». Філософія про єдність та багатоманітність світу.
4. Поняття руху. Матерія і рух. Класифікація форм руху.
5. Простір і час: класичні уявлення та сучасні трактування.
6. Свідомість в контексті відношень людини до світу. Основні характеристики та компоненти свідомості.

Рекомендована додаткова література до теми

- 1) Алексеев П.В., Панин А.В. Развитие. *Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: учебник. 3-е изд., перераб и доп.* Москва, 2005. С.522-584.
- 2) Асмус В.Ф. Античная философия. Москва, 2005. 408 с.
- 3) Васильев В.В. Мозг и сознание: выходы из лабиринта. *Вопр. философии.* 2006. №1. С. 67-79.
- 4) Введение в философию: учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И.Т. и др. 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 2003. 623 с.
- 5) Иванов А.В. К проблеме онтологического статуса явления сознания. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7. Философия.* 2002. № 2. С. 15-29.
- 6) История философии: учебник для вузов / Под ред. А.С. Колесникова. Санкт-Петербург, 2010. 656 с.
- 7) Кутняк І. Субстанційність свідомості в модусах життєвого світу індивіда. *Філософ. обрії. Наук.-теорет. часоп.* Вип.11. Київ, 2003. С.148-162.
- 8) Лейбниц Г.-В. Монадология. *Лейбниц Г.-В. Соч. в 6-ти т. Т. 1.* Москва, 1989. 612 с.
- 9) Лобастов В.Г. К логическим определениям сознания: Э.В. Ильенков и И. Кант. *Вопр. философии.* 2004. № 3. С.56-66.
- 10) Платон. Филеб, Государство, Тимей, Критий; под. ред. А.Ф. Лосева и др.; пер. с древнегреч. Москва, 1999. 654 с.
- 11) Плотников В.И. Онтология. Хрестоматия. Москва, 2004. 832 с.
- 12) Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології; пер. з фр.

Київ, 2001. 850 с.

- 13) Сиров В. «Картина світу» в сучасній науці і філософії. *Людина і світ*. 2004. № 9. С.31-35.
- 14) Таланов В. Сознание, открытое новым смыслам жизни. *Alma mater (Вестн. высш. шк.)*. 2003. № 10. С. 18-25.
- 15) Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления; пер. с нем. Москва, 1993. 447 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема 6. ДІАЛЕКТИКА ЯК ВЧЕННЯ ПРО ЗАГАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК (2 год.)

План

1. Діалектика як вчення про розвиток і метод пізнання.
2. Діалектика та метафізика як дві концепції розвитку.
3. Історичні форми діалектики. Об'єктивна й суб'єктивна діалектика.
4. Основні закони діалектики та їх методологічне значення.
5. Категорії діалектики.
6. Альтернативи діалектики:
 - а) софістика;
 - б) еkleктика;
 - в) релятивізм;
 - д) догматизм.

Рекомендована додаткова література до теми

- 1) Абеляр П. Диалектика. Предикаменты. Книга о частях речи, которые мы называем высказываниями. *Абеляр П. Теологические трактаты; пер. с лат., вступ. ст., сост. С.С. Неретиной*. Москва, 1995. С. 98-131.
- 2) Адорно Т.В. Негативная диалектика; пер. с нем. Москва, 2003. 372 с.
- 3) Аристотель *Метафизика*; сост. С.И. Еремеев. Санкт-Петербург, 2002. 826 с.
- 4) Асмус В.Ф. Античная философия. Москва, 2005. 408 с.
- 5) Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. *Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. I. Наука логики*. Москва, 1974.
- 6) Гулыга А.В. Немецкая классическая философия. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2001. 413 с.
- 7) Зотов А.Д., Мельвиль Ю.К. Западная философия XX века. Москва, 1998. 670 с.
- 8) Кант И. Критика чистого разума; пер. з нім. Київ, 2000. 501 с.
- 9) Поппер К. Что такое диалектика? *Вопросы философии*. 1995. № 1. С. 118-138.
- 10) Хрестоматия по истории философии (западная философия от Шопенгауэра до Дерриды): Учебное пособие для вузов: Ч. 2. Ответ.ред. Л.А. Микешина, ред.-орг. И.М. Кутасова. Москва, 2001. 528 с.
- 11) Чанышев А.Н. Философия Древнего мира: учебник. Москва, 2001. 702 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Тема 7. ГНОСЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФСЬКА СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПІЗНАННЯ (2 год.)

План

- 1) Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу. Основні види і принципи пізнання.
- 2) Суб'єкт, предмет і об'єкт пізнання.
- 3) Чуттєве і логічне пізнання, їх форми.
- 4) Методи пізнання.
- 5) Роль практики в пізнанні. Структура практики та її основні форми.
- 6) Філософська проблема істини.
- 7) Класична концепція істини та її альтернативи в сучасній філософії та історії пізнання.
- 8) Наукове і буденно-практичне пізнання. Рівні, форми, методи наукового пізнання.

Рекомендована додаткова література до теми

- 1) Аристотель. Метафизика; сост. С.И. Еремеев. Санкт-Петербург; К. 2002. 826 с.
- 2) Бэкон Ф. Новый Органон. *Бэкон Ф. Сочинения в 2-х т. Т. 1.* Москва, 1976. 583 с.
- 3) Гадамер Г.-Г. Истина і метод. *Гадамер Г.-Г. Твір у 2-х т.; пер. з нім.* Київ, 2000. 459 с.
- 4) Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия філософських наук. *Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т.1. Наука логики.* Москва, 1974. 452 с.
- 5) Декарт Р. Начала философии. *Антология мировой философии. В 4-х т. Т.2.* Москва, 1970. С.231-294.
- 6) Декарт Р. Міркування про метод: щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. Київ, 2001. 114 с.
- 7) Делез Ж. Критическая философия Канта: учение о способностях; Бергсонизм; Спиноза; пер. с фр. Я.И. Свирского. Москва, 2001. 349 с.
- 8) Кант І. Критика чистого розуму; пер. з нім. Київ, 2000. 501 с.
- 9) Кузанський М. Об ученю незначущости. *Кузанський М. Соч. в 2-х т. Т.1.* Москва, 1979. С.47-184.
- 10) Кун Т. Структура научных революций; пер. с англ. Москва, 2001. 605 с.
- 11) Лейбніц Г.-В. Монадология. *Лейбніц Г.-В. Соч. в 6-ти т. Т.1.* Москва, 1989. 612 с.
- 12) Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. Москва, 2004. 240 с.
- 13) Монтень М. Опыты. Кн.1.; пер. А.С. Бобовича; вступ.статті Ф.А. Коган-Берштейн, М.П. Баскина ; комент. А.С. Бобовича, Ф.А. Коган-Берштейн. Москва, 1954. 565 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 10 і № 11

Тема 8. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ (4 год.)

План (пропонована форма проведення – диспут).

Ч. 1

1. Основні історичні моделі людини:
 - а) образ людини в античній філософії;
 - б) християнсько-теологічне розуміння людини;
 - в) образ людини в філософії епохи Відродження;
 - г) модель людини в філософії Нового часу;
 - д) новий поворот до людини в філософії ХХ ст.
2. Індивід, індивідуальність, особистість: співвідношення понять. Проблема співвідношення біологічного та соціального в людині.
3. Взаємозв'язок та взаємовплив особистості та соціального середовища. Соціалізація і персоналізація людини як процеси.

Ч. 2

4. Свобода і відповідальність особистості.
5. Відчуження людини і феномен «втеча від свободи».
6. Проблема сенсу людського існування: різні підходи та їх оцінка.
7. Смерть і бессмертя: міфи та реальність.

Рекомендована додаткова література до теми

- 1) Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества; пер. с англ. Москва, 2004. 188 с.
- 2) Бердяев Н.А. О назначении человека. О рабстве и свободе человека. Москва, 2006. 637 с.
- 3) Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. *Вебер М. Избр. произв.; пер. с нем. сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко.* Москва, 1990. 808 с.
- 4) Гельвеций К. О человеке. *Гельвеций К. Сочинения в 2-х т. Т.2.* Москва, 1974. 497 с.
- 5) Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://royallib.ru/book/gusserl_e/krizis_europeyskogo_chelovechestva_i_filosofiya.html. – Назва з екрану.
- 6) Камю А. Бунтующий человек. Философия, политика, искусство; пер.с фр. Москва, 1990. 417 с.
- 7) Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. Москва, 2004. 240 с.
- 8) Мунье Э. Что такое персонализм?; пер. И.С. Вдовиной. Москва, 1994. 125 с.
- 9) Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. Москва, 1992. 671 с.
- 10) Спиноза Б. Краткий трактат о Боге, человеке и его счастье; Богословско-политический трактат: филос. трактаты; пер. с латин. и гол. Москва, 2000. 398 с.
- 11) Тейяр де Шарден П. Феномен человека; пер.с фр. и прим. Н.А. Садовского. Москва, 2002. 554 с.

- 12) Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя; пер. с англ. Москва, 2006. 571 с.
- 13) Фромм Э. Душа человека. Москва, 1998. 664 с.
- 14) Шелер Й. Походження людини в Космосі. *Читанка з історії філософії. Книга VI. Зарубіжна філософія XX століття*. Київ, 1993. С.146-151.
- 15) Шопенгауер А. Афоризмы житейской мудрости. Москва, 2012. 240 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 12 і № 13

Тема 9. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ (4 год.)

План

Ч.1.

1. Соціальна філософія та її місце в системі філософського знання.
2. Виникнення і розвиток соціально-філософських вчень.
3. Поняття «суспільство» у філософії та основні підходи до его тлумачення:
 - а) розуміння суспільства як похідного від природних властивостей індивіда, його незмінних природних якостей (Т. Гоббс, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо);
 - б) особливості формаційного (К. Маркс) підходу до дослідження суспільства;
 - в) структурно-функціональний аналіз суспільства (Т. Парсонс, Р. Мертон);
 - г) теорія стадій економічного зростання (Уолтер Ростоу).
4. Економічна сфера суспільного життя та її характеристика.
5. Політична сфера життя суспільства та її основні елементи.
6. Співвідношення «суспільство–природа». Природне середовище життєдіяльності суспільства, його вплив на суспільне життя

Ч.2.

1. Принципи структурування суспільства. Соціальна стратифікація.
2. Поняття суспільної психології та ідеології. Цінності в структурі ідеології.
3. Філософія історії як методологія історичного пізнання. Структура та функції філософії історії.
4. Основні проблеми соціальної динаміки.
5. Особистість і маси в історичному процесі. Роль особистості в історії.

Рекомендована додаткова література до теми

- 1) Аристотель. Політика; пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ, 2000. 238 с.
- 2) Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества; пер. с англ. Москва 2004. 188 с.
- 3) Асмус В.Ф. Античная философия. Москва, 2005. 408 с.
- 4) Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. Москва, 1999. 956 с.
- 5) Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Вебер М. Избр. Произв.; пер. с нем. сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко. Москва, 1990. 808 с.
- 6) Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство»; ред. М. Прихода; пер. з нім. Львів,

2000. 317 с.

- 7) Локк Дж. Два трактати про врядування; пер. з англ. Київ, 2001. 264 с.
- 8) Макіавеллі Н. Державець. Флорентійські хроніки. Київ, 2000. 610 с.
- 9) Платон. Филеб, Государство, Тимей, Критий; под. ред. А.Ф. Лосева и др.; пер. с древнегреч. Москва, 1999. 654 с.
- 10) Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты; пер. с фр. А.Д. Хаютина, В.С. Алексеева-Попова. М., 1998. – 416 с.
- 11) Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. Москва, 1992. 671 с.
- 12) Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. Тойнбі А.Дж. Твір у 2-х т. Т. 1. Київ, 1995. 390 с.
- 13) Фукуяма Ф. Великий разрыв; пер. с англ. под общ. ред. А.В. Александровой. Москва, 2004. 474 с.
- 14) Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Москва, 1993. 704 с.
- 15) Ясперс К. Смысл и назначение истории; пер. с нем. 2-е изд. Москва 1994. 527 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 14

Тема 10. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРИ (2 год.)

План

1. Сутність духовного життя та духовної культури суспільства.
2. Суспільна свідомість, її структура. Форми суспільної свідомості та їх взаємозв'язок.
3. Культура як специфічна соціально-духовна реальність. Функції культури.
4. Основные концепции генезиса культуры.
5. Співвідношення «культура – цивілізація»: основні концепції.
6. Основные риси культуры постіндустриального суспільства.

Рекомендована додаткова література

- 1) Гатальська С.М. Філософія культури. Київ, 2005. 328 с.
- 2) Гейзінга Й. Homo Ludens; пер. з англ. О. Мокровольського. Київ, 1994. 250 с.
- 3) Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. Москва, 1977. 703 с.
- 4) Данилевский Н.Я. Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германо-Романскому; сост., вступ.ст. и коммен. А.А. Галактионова. Санкт-Петербург, 1995. 552 с.
- 5) Культура. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ, 2002. С. 313-314.
- 6) Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс; сост. В. Ю. Кузнецова; пер. с исп. С. Л. Воробьева и др. Москва, 2001. 612 с.
- 7) Ортега-и-Гассет Х. Нові симптоми. *Читанка з історії філософії. Книга VI. Зарубіжна філософія ХХ століття*. Київ, 1993. С.154-159.
- 8) Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе / Гальцева Р.И. (сост.). Москва, 1991. 366 с.

- 9) Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. Москва, 1992. 671 с.
- 10) Тайлор Э.Дж. Первобытная культура; пер. с англ. Д.А. Коропчевского. Москва, 1989. 573 с.
- 11) Тейяр де Шарден П. Феномен человека; пер. с фр. и прим. Н.А. Садовского. Москва, 2002. 554 с.
- 12) Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. *Тойнбі А.Дж. Твір у 2-х т. Т. 1.* Київ, 1995. 390 с.
- 13) Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С. Кагана, Ю.В. Перова, В.В. Прозерского, Э.П. Юровской. Санкт-Петербург, 1998. 448 с.
- 14) Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции; изд. подгот. М.Г. Ярошевский. –2-е изд., стереотип. Москва, 1991. 365 с.
- 15) Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя; пер. с англ. Москва, 2006. 571, [5] с.
- 16) Фукуяма Ф. Великий разрыв; пер. с англ. под общ. ред. А.В. Александровой. Москва, 2004. 474 с.
- 17) Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Москва, 1993. 704 с.
- 18) Ясперс К. Смысл и назначение истории; пер. с нем. 2-е изд. Москва 1994. 527 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 15

Тема 11. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО (2 год.)

План

1. Специфіка світової ситуації на межі XX-XXI ст. Глобалізація, її причини та соціальні наслідки.
2. Глобальні проблеми сучасності та їх типологія. Пошуки форм співпраці світового співтовариства у вирішенні глобальних проблем.
3. Ідея збалансованого (усталеного) розвитку суспільства як варіант подолання глобальних проблем сучасності: історія та сучасний стан розвитку.
4. Соціальні тенденції сучасності: індивідуалізація (З. Бауман), фрагментаризація (мозаїчність), консумеризм (С.С. Аверінцев).
5. Прогностика. Наукова футурологія: аналіз її можливостей.

Рекомендована додаткова література

- 1) Бек У. Что такое глобализация? Москва, 2001. 200 с.
- 2) Возняк Т. Глобалізація як виклик людству. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2000. № 19. С. 27-48.
- 3) Володин А.Г. Глобализация: начала, тенденции, перспективы; Ин-т востоковедения РАН. Москва, 2002. 280 с.
- 4) Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь; [пер. с англ. М. Л. Коробочкина]. Москва, 2004. 116 с.
- 5) Нозик Р. Анархия, государство и утопия; [пер. с англ. Б. Пинскера под ред. Ю. Кузнецова и А. Куряева]. Москва, 2008. 424 с.

- 6) Филатов Т.В. Грядущий апокалипсис : обзор основных сценариев экзистенциального упразднения человечества. Самара, 2008. 159 с.
- 7) Фрідмен Т. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію. Львів, 2002. 384 с.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

1. Принципи класифікації філософських напрямків.
2. Філософія елліністичного періоду (кініки, стоїки, скептики, епікурейці).
3. Номіналісти та реалісти в філософії середньовіччя
4. Філософська еволюція позитивізму.
5. Філософія української національної ідеї (В.Липинський, Д.Донцов, ін.).
6. Поняття субстанції. Різноманітні філософські підходи до визначення поняття «субстанція».
7. Роль мови та інших соціокультурних факторів у виникненні та розвитку свідомості.
8. Роль соціального середовища в формуванні особистості.
9. Перспективи розвитку людини і людства.
10. Діалог культур і цивілізацій. Сучасна цивілізація, її особливості та протиріччя.
11. Теперішнє та майбутнє України у координатах світового розвитку.

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання виконуються у вигляді реферату обсягом до 10 сторінок або презентації за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем. Крім того, індивідуальне завдання може бути у формі філософського есе. Як написати есе? Есе – це прозаїчний твір обсягом до 3 сторінок та вільної композиції, що висловлює індивідуальні враження й міркування з конкретного приводу або питання, які свідомо не претендують на повне або вичерпне трактування предмета. Філософське есе – це ваші особисті роздуми з приводу філософсько-світоглядних проблем, які лежать в основі життєвого світу особистості: добра і зла, свободи, сенсу життя, щастя тощо. Робота над есе надає можливість перевірити свої літературні здібності. Ваше завдання: написати твір на обрану вами тему, показавши власне бачення та ставлення до написаного, знайти точки перетину цієї проблематики з власним життєвим і духовним досвідом.

Теми для творчих робіт

- 1) Роль дисципліни «Філософія» у формуванні майбутнього спеціаліста.
- 2) Філософія як сенсоутворююче ядро культури.
- 3) Філософія як спосіб життя.
- 4) Віра і знання: проблеми розмежування.
- 5) Людина, як вища цінність у системі філософії.
- 6) Ведична література як джерело знань давньоіндійського суспільства.
- 7) Вплив античної філософії на розвиток світової філософської думки та культури.
- 8) Характерні риси середньовічного способу філософування (теоцентризм, символізм, креаціонізм).
- 9) Філософський зміст патристики.
- 10) Критика схоластики Еразмом Роттердамським.
- 11) Вплив німецької класичної філософії на формування провідних філософських напрямів сучасності.
- 12) Марксистсько-ленінська філософія: міф чи реальність.
- 13) Історичні передумови та теоретичні витоки виникнення марксистської філософії.
- 14) Російська філософія XIX–XX ст.: основні напрямки та головні ідеї.
- 15) Світова та українська філософія: аспекти та перспективи взаємозв'язків.
- 16) Україна та Західна Європа XVI – XVII ст.: вплив їх зв'язків на розвиток філософії.
- 17) Філософські ідеї С. Оріховського-Роксолана.
- 18) Філософські ідеї К. Саковича.
- 19) Роль православних братств і братських шкіл у розвитку філософії та освіти в Україні.
- 20) Духовний потенціал української ідеї.
- 21) Розвиток професійної філософії України XIX – початку XX ст. в Київському і Харківському університетах.
- 22) Проблема національної еліти в історіософії Д. Донцова.
- 23) Проблема «Схід-Захід» у творчості М. Хвильового і О. Шпенглера.
- 24) Філософсько-світоглядні ідеї В. Вернадського.
- 25) Співвідношення понять «суспільство», «історія», «соціум».
- 26) Матеріальне і духовне виробництво: історичні варіанти взаємодії.
- 27) Суспільний поділ та кооперування праці як основа соціальної структури суспільства.
- 28) Феномен маргінальності.
- 29) Загальна природа владних відносин.
- 30) Сучасна соціальна філософія про проблему закону суспільного розвитку. Класифікація суспільних законів.
- 31) Поп-культура як самовираження глобальної культури і шоу як її механізм.
- 32) Філософія як самовираження культури і особливості її трансформації.
- 33) Феномен тероризму як об'єкт філософського аналізу.

- 34) Філософія культури в субкультурі неоготики (або рок-музики, панк-культури, ультраправих, ультралівих рухів, в русі New Age).
- 35) Мультикультуралізм як альтернатива викликам глобалізації.
- 36) Сучасні парадигми глобалістики.
- 37) Антиглобалізм як ідеологія та складова частина глобалізації.
- 38) Україна і глобалізація: зони ризику і переваги.
- 39) Майбутнє: процвітання людства чи крах цивілізації?
- 40) Гендерна проблематика в сучасному науковому дискурсі.

Теми для есе

- 1) Філософія – мистецтво ставити чи давати відповіді?
- 2) «Наука – це те, що Ви знаєте, філософія – те, чого не знаєте» (Бертран Рассел)
- 3) «Хто не любить самотності, той не любить свободи, бо лише наодинці можна бути вільним» (А.Шопенгауер).
- 4) «Мета виправдовує засоби її досягнення» (Н.Макіавеллі).
- 5) «Книги пишуться не для того, щоб у них вірили, а для того, щоб про них розмірковували» (У.Еко).
- 6) «Так ось врахуй, що найперший обов'язок порядної слідчого – підозрювати саме тих, хто здається чесним» (У.Еко).
- 7) «... шлях до пізнання лежить через вивчення мов» (У.Еко).
- 8) Чи філософія робить людину особистістю?
- 9) «Світ складніше моїх понять про світ» (У.Еко).
- 10) «Священна війна – се однаково війна» (У.Еко).
- 11) «Людина – це машина» (Ж. Ламетрі).
- 12) «Найгірша самотність – це коли людині незатишно з самою собою» (М. Твен).
- 13) «Прагни не до того, щоб домогтися успіху, а до того, щоб твоє життя мало сенс» (А. Ейнштейн).
- 14) «Птахи піднімаються вище, коли летять проти вітру» (У. Черчілль).
- 15) «Щоб дійти до мети, треба перш за все йти» (Оноре де Бальзак).
- 16) «Невдача – це просто можливість почати знову, але вже більш мудро» (Г. Форд).
- 17) «Те, що не можна виправити, не слід і оплакувати» (Б. Франклін).
- 18) «Якщо ви йдете через пекло, йдіть не зупиняючись» (У. Черчілль).
- 19) «Хороша книга подібна айсбергу, сім восьмих якого приховано під водою» (Е.Хемінгуей).
- 20) «Життя – це не пошук себе. Життя – це створення себе» (Дж.Б.Шоу).

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1.

Таблиця 1

№	Назви розділів і тем	Форма заняття
---	----------------------	---------------

		всього балів	лекція	семінар (конспектування, питань, виступ, доповнення)
	1	2	3	4
Розділ 1. СУТНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ ГЕНЕЗА				
1	Філософія, коло її проблем та роль у суспільстві	4	-	3
2	Історія світової філософії	11	-	6
3	Сучасна світова філософія: основні течії та напрямки	5	-	3
4	Філософська думка України	10	-	6
Розділ 2. ОНТОЛОГІЯ. ДІАЛЕКТИКА. ГНОСЕОЛОГІЯ.				
5	Філософський зміст проблеми буття	10	-	3
6	Діалектика як вчення про загальний розвиток та взаємозв'язок	10	-	3
7	Філософська сутність і структура пізнання	10	-	3
Розділ 3. ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ПРАВО				
8	Філософська антропологія	14	-	6
9	Осмислення суспільства у філософії	16	-	6
Розділ 3. КУЛЬТУРА І МАЙБУТНЄ У ФІЛОСОФІЇ				
10	Філософські аспекти культури	14	-	3
11	Глобальні проблеми і прогнозування майбутнього	16	-	3
Написання реферату та філософського і підсумкового есе		6 5+4		
Екзамен		40		
Усього балів		100		

Враховуючи, що відвідування лекції та ведення конспекту лекції покликані виконати роль «дорожньої карти», зорієнтувавши вас на колі питань, що будуть розглядатися на семінарі, то оцінка за конспект лекції входить в оцінку семінару. Робота на семінарах оцінюється за наступними критеріями:

- ✓ ваша присутність та повний конспект лекційних та семінарських питань забезпечують вам 1 бал;
- ✓ виступ із доповіддю на питання за планом семінарського завдання може принести вам ще один бал за умови, що відповідь буде змістовною та відповідати плановому питанню;
- ✓ якщо, при виступі, ви проявите ґрунтовну підготовку, висловіте власну точку зору щодо висвітлюваної проблеми й підкріпите її аргументацією, правильно відповісте на уточнюючі питання викладача то можете отримати ще 1 бал.

Таким чином ваша участь в роботі семінару може принести вам до 4 балів за одне заняття. Пропущений семінар відпрацьовується написанням

конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання.

Ваша присутність без підготовки та нездатність впоратись із завданнями оцінюється 0 балів. Відпрацювання пропущених чи оцінених у 0 балів занять відбувається за умови попереднього ознайомлення з матеріалами для підготовки до семінарського заняття.

Самостійна робота оцінюється викладачем з розрахунку 3 бали за два повністю висвітлених в конспекті питання з вищенаведеного списку.

Кожен курсант один раз протягом курсу написати та надати викладачу творчу роботу на тематику з запропонованого переліку або за власною темою узгодженою з викладачем. Успішне виконання цього завдання оцінюється в 6 балів. При цьому оцінка відбувається узагальненням балів за 5 критеріями: 1) грамотність та оформлення; 2) відповідність змісту темі; 3) структурна логічність; 4) аргументованість висновків; 5) оригінальність роботи та культура посилань на використані при написанні джерела.

Крім того, кожен курсант (студент) має можливість отримати додатково бали за написання філософського есе, за яке передбачено 5 балів й тематика якого пропонується викладачем, та обов'язково в рамках зворотнього зв'язку з викладачем написати анонімне підсумкове есе на тему «Що корисного я отримав для себе після вивчення курсу філософії», оцінка за яке дорівнює 4 балам.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді усного екзамена на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості ваших відповідей. На екзамені у білеті, який ви обрали, зафіксовані 3 питання з переліку наведеного нижче, кожна відповідь дає вам до 13 балів. Якщо під час проходження курсу ви набрали 60 балів, то маєте право не здавати екзамен вдовольнившись підсумковою оцінкою, яка дорівнює «задовільно». Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Питання до екзамену

1. Філософія та її предмет. Обґрунтування необхідності вивчення філософії у вищому навчальному закладі.
2. Світогляд: структура, основні історичні типи та їх сутність.
3. Об'єктивні та особистісні фактори розвитку світогляду: ідеали і цінності, віра і переконання.
4. Специфіка філософського вирішення світоглядних питань. Головні теми/проблеми філософських думок.
5. Функції філософії. Роль філософії у системі культури.
6. Зародження уявлень про цілісність світу та його розвиток у народів Стародавнього Світу.
7. Філософська думка Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю.
8. Філософія Стародавньої Греції (натурфілософія, філософські погляди Сократа, Платона, Аристотеля)
9. Філософія епохи еллінізму і Римської імперії (епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, неоплатонізм).
10. Філософія Середніх віків: патристика, схоластика, номіналізм, реалізм.
11. Філософія доби Відродження (Л. да Вінчі, М. Монтень, Н. Маківаллі, та ін.).
12. Основні моделі філософії XVII-XVIII ст.ст.: раціоналізм, емпіризм, просвітництво.
13. Німецька класична філософія.
14. Філософія марксизму: погляд на історію, людину та суспільство.
15. Позитивізм.
16. Ірраціоналізм у посткласичній філософії (С. К'єркегор, А. Шопенауєр, Ф. Ніцше, А. Бергсон).
17. Позитивізм: основні етапи розвитку та їх особливості. Неопозитивізм. Прагматизм.
18. Герменевтика (В. Дільтей, Х.-Г. Гадамер та ін.). Феноменологія.
19. Екзистенціалізм як вчення про людину: віра, самотність, свобода, турбота, страх, вина, бунт, вибір, діалог як фундаментальні стани людини. Поняття межової ситуації.
20. Релігійна філософія XX ст.: неотомізм, тейярдизм.
21. Ситуація Постмодерну у філософії II пол. XX- початку XXI ст..
22. Характеристика філософської думки Київської Русі. Філософсько-політичні твори мислителів Київської Русі.
23. Гуманістичні та реформаторські ідеї у філософській думці України (кінець XV – початок XVII ст.).
24. Філософія українського Просвітництва II пол. XVII–XVIII ст. Філософські погляди Григорія Сковороди.
25. Університетська (академічна) філософія в Україні XIX – початку XX ст..
26. Українська філософська та суспільно-політична думка II пол. XIX–XX ст.
27. Розвиток української філософії в радянський період.
28. Новітній етап розвитку філософської думки в Україні.
29. Онтологія. Філософський зміст проблем буття.

30. Сутність матерії та основні форми її існування.
31. Поняття «світ». Філософія про єдність та багатоманітність світу.
32. Свідомість в контексті відношень людини до світу. Основні характеристики та компоненти свідомості.
33. Принципи діалектичного осмислення буття.
34. Поняття руху і спокою.
35. Категорії «простір» і «час».
36. Діалектика як вчення про розвиток і метод пізнання.
37. Діалектика та метафізика як дві концепції розвитку.
38. Історичні форми діалектики. Об'єктивна й суб'єктивна діалектика.
39. Основні закони діалектики, їх світоглядне та методологічне значення
40. Категорії діалектики.
41. Альтернативи діалектики: софістика, еkleктика, релятивізм, догматизм.
42. Гносеологія як філософська проблема про пізнаванність світу і його законів.
43. Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу. Основні види і принципи пізнання.
44. Суб'єкт, предмет і об'єкт пізнання.
45. Практика – критерій істини, основа і ціль пізнання. Види практики.
46. Єдність чуттєвого і раціонального моментів пізнання.
47. Філософське осмислення творчості та інтуїції.
48. Проблема істини у філософії і науковому пізнанні. Діалектика абсолютної і відносної істини
49. Філософська антропологія. Основні історичні моделі людини.
50. Проблема співвідношення біологічного та соціального в людині.
51. Індивід, індивідуальність, особистість: співвідношення понять. Взаємозв'язок та взаємовплив особистості та соціального середовища.
52. Свобода і відповідальність особистості. Відчуження людини і феномен «втеча від свободи».
53. Проблема сенсу людського існування: різні підходи та їх оцінка.
54. Смерть і безсмертя: міфи та реальність.
55. Критерії і закономірності суспільного прогресу.
56. Соціальна філософія та її місце в системі філософського знання.
57. Поняття «суспільство» у філософії та основні підходи до його тлумачення.
58. Економічна сфера суспільного життя та її характеристика.
59. Політична сфера життя суспільства та її основні елементи.
60. Співвідношення «суспільство–природа». Природне середовище життєдіяльності суспільства, його вплив на суспільне життя.
61. Людина як суб'єкт соціального процесу.
62. Соціалізація і персоналізація людини як процес освоєння і творчості культури.
63. Соціальна структура суспільства і соціальна стратифікація.
64. Поняття суспільної психології та ідеології. Цінності в структурі ідеології.

65. Філософія історії: предмет, проблематика, функції.
66. Джерела та рушійні сили історії.
67. Суб'єкти історичного процесу.
68. Основні проблеми соціальної динаміки.
69. Особистість і маси в історичному процесі. Роль особистості в історії.
70. Сутність духовного життя суспільства.
71. Суспільна свідомість, її структура. Суспільна свідомість й індивідуальна свідомість.
72. Культура як специфічна соціально-духовна реальність. Функції культури.
73. Основні концепції генези культури.
74. Співвідношення «культура – цивілізація»: основні концепції. Діалог культур і цивілізацій.
75. Форми суспільної свідомості та їх взаємозв'язок.
76. Особливості духовної культури суспільства. Цінності в структурі соціуму.
77. Проблема кризи культури: історія та сучасність.
78. Прогностика. Проблема передбачення майбутнього в духовній культурі людства.
79. Утопія як специфічний тип соціального передбачення.
80. Специфіка світової ситуації на межі XX-XXI ст.
81. Глобалізація, її причини та соціальні наслідки.
82. Основні моделі та сценарії розвитку глобалізованого суспільства.
83. Глобальні проблеми сучасності. Передумови їх подолання.
84. Ідея сталого розвитку суспільства як варіант подолання глобальних проблем сучасності.
85. Соціальні тенденції сучасності: індивідуалізація (З. Бауман), фрагментаризація, консумеризм (С.С. Аверінцев).
86. Теперішнє та майбутнє України у координатах світового розвитку.

Правила курсу та політика академічної доброчесності

Запізнення на лекцію не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття слухача (студента), що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Політика виправдання через відсутність: виправдовувати відсутності або запізнення тільки в разі невідкладної медичної допомоги, виснажливої хвороби, сімейної ситуації або участі в санкціонованих заходах Академії. Мені потрібна документація або альтернативна форма перевірки. Слухач має виправдати відсутність. Я буду вважати, що пропуск є без поважної причини, допоки не буде представлено доказ зворотного. Визначення «виправдано» виноситься на розсуд викладача.

Заборонено здавати індивідуальні роботи із запізненням. Ви несете відповідальність за те, щоб ваша робота була завершена і готова здатися до кінця заняття в день її виконання.

Прослуховуючи цей курс, Ви погоджуєтесь дотримуватися положень принципів академічної доброчесності й усвідомлюєте усю відповідальність за плагіат (привласнення авторства на чужий твір, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора). Плагіат особливо огидний і призведе до негайної негативної оцінки дисципліни. Для кращого розуміння, що є плагіатом рекомендую ознайомитися з матеріалом http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2013/Metodichka-plagiat.pdf

Під час екзамену не повинно бути жодних розмов або спілкування. Будь-яка розмова або користування електронним пристроєм буде інтерпретуватися як шахрайство і призведе до незадовільної оцінки за екзамен чи тест. Обмін інформацією з іншими особами в аудиторії під час тестування або екзамену, є академічною нечесністю, і всі залучені сторони будуть покарані. Хоча робота в групах над відповідними документами або домашніми завданнями не заборонена, робота, яку виконує слухач, повинна бути продуктом цього слухача і демонструвати його унікальний внесок. Видавати чужу роботу за свою – форма академічної недоброчесності.

Аудиторний етикет: під час занять зовнішній світ перестає існувати. Використання мобільних телефонів, комп'ютерів або інших пристроїв зв'язку під час лекції категорично забороняється адже є проявом неповаги до викладача і аудиторії. Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Якщо ви не хочете бути в аудиторії, залишайтеся вдома, якщо ви приходите, я очікую вашої повної уваги та максимальної включеності у навчання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

підручники та навчально-методичні посібники

- 1) Воронюк, О.Л. Філософія: підручник. 3-є вид., переробл. та допов. Київ, ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.
- 2) Герман, О.М. Філософія (доступно і цікаво). Курс лекцій. Тернопіль, Астон, 2015. 232 с.
- 3) Данильян, О.Г. Філософія: підручник. Харків, Право, 2015. 432 с.
- 4) Данильян, О.Г. Філософія: підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків, Право, 2018. 432 с.
- 5) Киричок, О. Б. Філософія : підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид.. Київ, ВПЦ «Київський університет», 2016, 531 с.
- 6) Петрушенко, В.Л. Філософія: навч.посібник. Львів, ТзОВ НВФ «Магнолія плюс 2006», 2011. 506 с.
- 7) Подольська, Є.А., Подольська, Т.В. Філософія: підручник; Нар. укр. акад., [каф. філософії та гуманітар. дисциплін]. Харків, Вид-во НУА, 2014. 662

с.

- 8) Русин, М.Ю., Огородник, І.В. та ін. Історія української філософії: навч.посібник. Київ, ВПЦ «Київський університет», 2008. 591 с.
- 9) Філософія: практикум [Електронний ресурс] / Л.В. Северин-Мрачковська, Ю.М. Вільчинський, В.Л. Деркач та ін. Київ, КНЕУ, 2018. 248 с.
- 10) Філософія: навч.посібник / за ред. д.філос.н., проф. І.Ф. Надольного. 8-ме вид. Київ, Вікар, 2013. 456 с.

**Додаткова
довідкова література та енциклопедії**

- 1) Антология мировой философии: сб. философ. текстов: [в 4 т.] / под ред. В.В. Соколова, В.Ф. Асмуса и др. Москва, Мысль, 1971-1972.
- 2) Антология мировой философии. Москва, АСТ, 2001. 958 с.
- 3) Всемирная энциклопедия. Философия / науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. Москва, 2001. 1311 с.
- 4) Новая философская энциклопедия. 2-е изд., испр. и доп. Москва, Мысль, 2010. Т. 1-4. 2816 с.
- 5) Современная западная философия. Словарь. Москва, Политиздат, 1991. 356 с.
- 6) Філософія: словник-довідник: навч.посібник / За ред. І.Ф. Надольного, І.І. Пилипенка, В.Г. Чернеця. Київ, НАКККиМ, 2012. 500 с.
- 7) Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч.посібник / Л.В. Губерський, А.О. Приятельчук, І.В. Бойченко (ред.). 2-ге вид., стер. Київ, Знання, 2009. 624 с.
- 8) Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарук. Київ, Абрис, 2002. 742 с.
- 9) Философия: краткий тематический словарь / под ред. Т.П. Матяш, В.П. Яковлева. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. 968 с.
- 10) Философский словарь / И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк и др. Київ, АСК, 2006. 1056 с.
- 11) Философский энциклопедический словарь / ред. и сост. Е.Ф. Губский и др. Москва, ЭКСМО, 2002. 574 с.
- 12) Философский энциклопедический словарь. Москва, Русич, 2009. 936 с.

підручники та навчально-методичні посібники

- 1) Асмус, В.Ф. Античная философия. Москва, Высшая школа, 2005. 408 с.
- 2) Барулин, В. С. Социальная философия: учебник. Москва, Изд-центр ВЛАДОС, 1999. 558 с.
- 3) Горський, В.С. Історія української філософії: навч. посіб. 4-е вид., доп. Київ, Основа, 2001. 374 с.
- 4) Гулыга, А.В. Немецкая классическая философия. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, Академия, 2001. 413 с.
- 5) Зотов, А.Д., Мельвиль, Ю.К. Западная философия XX века. Москва, Мысль, 1998. 670 с.
- 6) История философии: учебник для вузов / Под ред. А.С. Колесникова. Санкт-Петербург, Питер, 2010. 656 с.

- 7) Кремень, В.Г., Ільїн, В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. Київ, Книга, 2005. 528 с.
- 8) Огородник, І.В., Огородник, В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: навч. посіб. Київ, Вища шк.; Т-во «Знання», КОО, 1999. 543 с.
- 9) Огородник, І.В., Русин, М.Ю. Українська філософія в іменах. Київ, Либідь, 1997. 328 с.
- 10) Плотников, В.И. Онтология: Хрестоматия. Москва, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2004. 832 с.
- 11) Причепій, Є.М. та ін. Філософія: підручник / Є.М. Причепій, А.М. Черній, Л.А. Чекаль. 2-е вид., випр., доп. Київ, Академвидав, 2006. 580 с.
- 12) Хрестоматия по истории философии: в 3-х ч. / В.А. Башкалова, В.Е. Гарпушкин, З.Р. Гафурова и др. Москва, Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001-2003. 854 с.
- 13) Хрестоматия по истории философии (западная философия от Шопенгауэра до Дерриды): Учебное пособие для вузов: Часть 2 Ответ. редактор Л.А. Микешина, редактор-организатор И.М. Кутасова. Москва, Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
- 14) Чанышев, А.Н. Философия Древнего мира: учебник. Москва, Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 702 с.

орієнтовний список першоджерел

- 1) Абельяр, П. Диалектика. Предикаменты. Книга о частях речи, которые мы называем высказываниями. *Абельяр П. Теологические трактаты*; пер. с лат., вступ. ст., сост. С.С. Неретиной. Москва, Прогресс, Гнозис, 1995. С.98-131.
- 2) Адорно, Т. В. Негативная диалектика; пер. с нем. Москва, Научный мир, 2003. 372 с.
- 3) Аристотель, Метафизика; сост. С. И. Еремеев. Санкт-Петербург, 2002. 826 с.
- 4) Аристотель, Політика; пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ, Основи, 2000. 238 с.
- 5) Бауман, З. Глобализация. Последствия для человека и общества / пр. с англ. Москва, Издательство «Весь Мир», 2004. 188 с.
- 6) Бердяев, Н. А. Философия свободы. Смысл творчества. Москва, Правда, 1989. 607 с.
- 7) Бэкон, Ф. Новый Органон. *Сочинения в 2-х т.* Т. 1. Москва, Наука, 1976. 583 с.
- 8) Бердяев Н.А. О назначении человека. О рабстве и свободе человека. Москва, АСТ Москва; Хранитель, 2006, 637с.
- 9) Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. Избр. произв. Пер. с нем. сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко. Москва, Прогресс, 1990. 808 с.
- 10) Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії “громадянське суспільство”; ред. М. Прихода ; пер. з нім. Львів, 2000. 317 с.

- 11) Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия філософських наук. *Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики.* Москва, Наука, 1974. 180 с.
- 12) Гельвеций К. О человеке. *Сочинения в 2-х т. Т. 2.* Москва, Наука, 1974. 497 с.
- 13) Гуссерль Э. Избранные работы / Сост. В. А. Куренной. Москва, Издательский дом «Территория будущего», 2005. 464 с.
- 14) Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия [Электронный ресурс]– Режим доступа : http://royallib.ru/book/gusserl_e/krizis_europeyskogo_chelovechestva_i_filosofiya.html. – Назва з екрану.
- 15) Декарт Р. Начала философии. *Антология мировой философии. В 4-х т. Т. 2.* Москва, Наука, 1970.
- 16) Декарт Р. Міркування про метод: щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. Київ, Тандем, 2001. 114 с.
- 17) Делез Ж. Критическая философия Канта: учение о способностях; Бергсонизм; Спиноза; пер. с фр. Я. И. Свирского. Москва, ПЕР СЭ, 2001. 349 с.
- 18) Джеймс В. Прагматизм; пер. П. Насади. Київ, Основи, 2000. 142 с.
- 19) Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу [Електронний ресурс] *Драгоманов М. Вибране.* Київ, 1991. Режим доступа : http://mikhajjlo_dragomanov_chudack_dumki_pro_ukransku_nacionalnu_spravu_chastina_2.rar. – Назва з екрану.
- 20) Камю А. Бунтующий человек. Философия, политика, искусство; пер.с фр. Москва, Политиздат, 1990. 417 с.
- 21) Кант І. Критика чистого розуму; пер. з нім. Київ, Юніверс, 2000. 501 с.
- 22) Конинський Г. Загальна філософія поділена на чотири відділи. *Твори в 2-х т. Т. 1.* Київ, Основи, 1990.
- 23) Кузанський М. Про вчене незнання. *Соч. в 2-х т. Т. 1.* Москва., 1979.
- 24) Кун Т. Структура научных революций; пер. с англ. Москва, АСТ, 2001. 605 с.
- 25) Лейбніц Г.-В. Монадология. *Соч. в 6-ти т. Т. 1.* - М., 1989. – 612 с.
- 26) Локк Дж. Два трактати про врядування / Джон Локк ; пер. з англ. – К., 2001. – 264 с.
- 27) Макіавеллі Н. Державець. Флорентійські хроніки. Київ, Основи, 2000. 610 с.
- 28) Монтень М. Опыты. Кн.1; пер. А.С. Бобовича; вступ.статьи Ф.А. Коган-Берштейн, М.П. Баскина ; коммент. А.С. Бобовича, Ф.А. Коган-Берштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1954. – 565 с.
- 29) Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. Москва, Прогресс, 1990. – 368 с.
- 30) Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. Москва, Логос, 2004. 240 с.
- 31) Мунье Э. Что такое персонализм?; пер. И. С. Вдовиной. Москва, Изд-во

гуманит. лит., 1994. 125 с.

- 32) Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей; пер. с нем. Е.Герцык и др. Москва, Культурная Революция, 2005. 880 с.
- 33) Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс; сост. В. Ю. Кузнецова ; пер. с исп. С. Л. Воробьева и др. М. : АСТ, 2001. – 612 с.
- 34) Ортега-и-Гассет Х. Нові симптоми. *Читанка з історії філософії. Кн. VI. Зарубіжна філософія ХХ століття.* Київ, Знання, 1993.
- 35) Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? Москва, Наука, 1991. 408 с.
- 36) Платон. Филеб, Государство, Тимей, Критий; под. ред. А. Ф. Лосева и др.; пер. с древнегреч. Москва, АСТ, 1999. 654 с.
- 37) Рорти, Р. Философия и зеркало природы; науч. ред., пер. с англ. В.В. Целищев. Новосибирск, 1997. 320 с.
- 38) Роттердамский, Е. Похвала Глупоті. Домашні бесіди. Київ, Знання, 1993. 228 с.
- 39) Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты; пер. с фр. А. Д. Хаютина, В. С. Алексеева-Попова. М.: «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. - 416 с.
- 40) Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології; пер. з фр. Київ, Основа, 2001. 850 с.
- 41) Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Читанка з історії філософії. Кн. VI. Зарубіжна філософія ХХ століття.* Київ, Знання, 1993.
- 42) Сковорода Г.С. Тлумачення Плутарха про тишу серця. *Твори. Т.2.* Київ, Основи, 1973.
- 43) Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. Москва, АСТ, АСТ Москва, 1992. 671 с.
- 44) Спиноза Б. Этика. *Онтология мировой философии.* В 4-х томах. Т. 2. Москва, 1970.
- 45) Спиноза Б. Краткий трактат о Боге, человеке и его счастье; Богословско-политический трактат: филос. трактаты; пер. с латин. и гол. Москва, АСТ. 2000. 398 с.
- 46) Тейяр де Шарден, П. Феномен человека; пер. с фр. и прим. Н.А. Садовского. Москва, АСТ, 2002. 554 с.
- 47) Тойнбі А.Дж. Дослідження історії. *Тойнбі А.Дж. Твір у 2-х т. Т. 1.* Київ, Основи. 1995. 390 с.
- 48) Фейербах Л. Основные положения философии будущего. *Избр. филос. произв. Т. 1.* Москва, Гос.полит.издат, 1955.
- 49) Франко І. Що таке поступ? *Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 45.* Київ, Худ.літ-ра, 1990.
- 50) Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции; изд. подгот. М.Г. Ярошевский. 2-е изд., стереотип. Москва, Наука, 1991. 365 с.
- 51) Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя; пер. с англ. Москва, АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. 571, [5] с.
- 52) Фромм Э. Душа человека. Москва, ООО «Изд-во АСТ-ЛТД», 1998. 364 с.
- 53) Фукуяма Ф. Великий разрыв; пер. с англ. под общ. ред. А. В. Александровой. Москва, ООО “Издательство АСТ”, 2004. 474 с..

- 54) Хайдеггер М. Время и бытие : статьи и выступления; пер. с нем. Москва, Республика, 1993. 447 с.
- 55) Хайдеггер М. Письмо о гуманизме [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philosophy.ru/library/heideg/humanism.html>. – Назва з екрану.
- 56) Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ, Основи 1992.
- 57) Шелер Й. Походження людини в Космосі. *Читанка з історії філософії. Кн. VI. Зарубіжна філософія XX століття*. Київ, Знання, 1993.
- 58) Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. *Шопенгауэр А. свобода воли и нравственности*. Москва, Наука, 1992.
- 59) Юнг К. Г. Проблема души современного человека // Философские науки. – 1989. – № 5.
- 60) Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека [Электронный ресурс] Режим доступа : http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/138576/Sakral'naya_pedagogika_serdca.html. – Назва з екрану.
- 61) Ясперс К. Смысл и назначение истории; пер. с нем. 2-е изд. Москва, Политиздат, 1994. 527с.
- 62) Ясперс К. Философская вера [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/jaspers/index.php. – Назва з екрану.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бібліотека «Золотая философия»: <http://philosophy.allru.net>.
2. Библиотека гуманитарных текстов «Аудиториум»: <http://www.auditorium.ru>.
3. Библиотека философского факультета Московского государственного университета: <http://philos.msu.ru/library.php>.
4. Библиотека философской литературы «PlatonaNet»: <http://platonanet.org.ua>.
5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>.
6. Портал «Філософія online»: <http://phenomen.ru>.
7. Сайт журнала «Вопросы философии»: <http://www.logic.ru/vf/index.html>.
8. Сайт Інституту філософії НАН України ім. Г.С. Сковороди - <http://filosof.com.ua>.
9. Сайт философско-литературного журнала «Логос»: <http://www.ruthenia.ru/logos>.
10. Электронная библиотека по философии: <http://filosof.historic.ru>.
11. Электронная гуманитарна библиотека: <http://www.gumfak.ru>.
12. Философская энциклопедия: <http://terme.ru>.
13. Философский портал: <http://www.philosophy.ru>.